Mégis, kinek az érdeke...?

A tanórai kétnyelvűség vizsgálati szempontjai

VÁMOS ÁGNES

Az Iskolakultúra 1991. 1-2. számában a kétnyelvű tanulmányok iskolarendszerbeli megjelenési formáit vizsgáltuk. (1)
Az iskolai kétnyelvűségben el kellett különítenünk a különböző egynyelvű osztályok formáját, valamint az osztályon belüli kétnyelvűséget. Nem tekinthetjük azonban befejezettnek a munkát, ha a kéttannyelvűség legbensőbb szféráiba nem hatolunk be. Most az iskolai kétnyelvűségben megcélozzuk a legkisebb intézményi egységet, a tanórát, ahol – valamely nyelv, vagy nyelvek alkalmazásával – a felnövekvő nemzedék szervezett nevelése, oktatása folyik. Most tehát e "kis" területre összpontosítunk.

Lehet-e egyes tanórai nyelvhasználat-típusok között hierachiát felállítani? Van-e pozitív vagy nagatív értéke egy konkrét nyelvhasználati jelenségnek? Van-e értéktelen nyelvhasználat, és mi alapján lehet ítéletet mondani?

E kérdésekre keresett válaszok remélhetőleg a kéttannyelvűség megismeréséhez vezetnek közelebb.

Az iskolarendszerű tanítás és tanulás folyamataiban – noha e két feladat egymást természetszerűen feltételezi – az egyes nyelvek különbözőképpen jelenhetnek meg. Ha pl. a tanítás oldaláról közelítünk, akkor meg kell állapítani, hogy a kimutatható egynyelvűség nem involválja magától értetődően a tanulás egynyelvűségét. Az egyes nyelvek használata – kiragadva összefüggéseiből – nem elegendően informatív, pl. a szerepére (nem beszélve hatására) vonatkozóan. Más kritérium alapján kell foglalkozni a tanítási-tanulási folyamatban a tanár, és más alapján a tanuló egyéni kétnyelvűségével. Nem közömbös, hogy melyik nyelvről melyik nyelvre történik a váltás, ki és kinek az irányában, milyen céllal kezdeményezi.

A következőkben a tanórai nyelvhasználat olyan helyzeteit vizsgáljuk, amikor a nyelvek nem a tanítás tárgyaiként, hanem eszközeiként, vagyis tantárgyi kommunikációs közegként funkcionálnak. Kitüntetetten azokkal a tanórákkal foglalkozunk, ahol – a fenti értelemben – két különböző munkanyelv van.(2) (A vizsgálat során a folyamatosan szűkítő módszert alkalmazzuk, tehát egy adott fejezetben az előző fejezet azonos pontjait nem ismételjük meg, mindig csak a sajátos jegyeket elemezzük.)

A terület "kicsiny", ám a problémák és a válaszkeresés irányai oly sokfélék, hogy az eligazodáshoz megfelelő vizsgálati szempontokat kell választani. Mindenekelőtt szükséges a kéttannyelvűségnek valamiféle minimális munkadefinícióját megadni, mert ezt a fogalmat a szakirodalom meglehetősen "lazán" használja.

Röviden: akkor tekinthetők a tanulmányok kétnyelvűnek, ha egyidejűleg, vagy folytatólagosan két különböző nyelv van jelen, s azok a tantárgyi kommunikációban felváltva használhatók. (3) Ez a megfogalmazás ugyan több kérdést vet fel, mint ahányat megválaszol, általa könnyebb eseteket kizárni, mint bennefoglalónak elfo-

gadni, mégis hasznos lehet e tanulmány okfejtéseinek bevezetésére.

Az így definiált kétnyelvű tanulmányok az összefüggésektől és a körülményektől függően viselhetnek egyéni (személyes), ill. kisebb-nagyobb csoportjegyeket (osztály-iskola-iskolarendszer). A fő problémát leginkább az szokta okozni, hogy az iskolában jelen lévő két nyelv dacára a kéttannyelvűség mibenlétéről nehéz ítéletet mondani.

Úgy gondoljuk, hogy a konkrét esetekben a nyelvek használatában kimutatható érdekek vizsgálati szempontjai orientálóak lehetnek, ha az érdeket olyan fogalomnak tekintjük, amely azt jellemzi, ami az egyén, a csoport, a közösség, a nemzet, a társadalom stb. egésze számára szükséges.

Értéken pedig a dolog azon tulajdonságát értjük, amely az ember, ill. a társadalom számára kifejezhetően pozitív vagy negatív jelentőséggel bír. Az érték ilyen értelemben normatív. Az egyes nyelvhasználati formákat ugyan az érdekből és az érték irányába kívánjuk levezetni, noha tudjuk, hogy az érték éppen az érdekkel szoros kapcsolata miatt különböző funkciói szerint ítélhető meg.

A tannyelvek használata az egyes helyzetektől függően pozitív vagy negatív értéket képvisel, ill. értéktelen. Ha a tanuló a padtársával a tanulási folyamattól függetlenül, a tanítási órától eltérő nyelven beszél, akkor ez, az eredeti iskolai nyelvhasználattal megcélzott "végtermékkel", az adott nyelven kifejezett tudással nem összefüggő, tehát értéktelen, noha maga a cselekvés a tanuló számára feltehetően érdekkel bír. Ugyanez a helyzet, ha pedagógus csak a fegyelmezés eszközeként használ egy nyelvet. Másként kell megítélni azonban, ha a tanórán az új anyag feldolgozáshoz a második nyelvet (9) vagy az idegen nyelvet, a tanóra végi összefoglaláskor pedig az anyanyelvet alkalmazzák, vagy fordítva.

A példák sokfélék lehetnek. Kiindulásképpen és általánosságban csak azt a fajta nyelvhasználatot tekintjük az egyén számára értékesnek, amely a célnyelvnek (4), mint a gondolkodás létezési és kifejezési formájának, egyben a tudat alakításában, fejlődésében lényeges szerepet játszó jelenségnek mind tökéletesebb birtoklását szolgálja.

Az egyéni érdek mellett azonban mások is működnek. Ezek az érdekek lehetnek hierarchizáltak vagy nem, egy irányba hatóak vagy ellentétesek. Az egyszerűség kedvéért a következő osztályozási szempontokat alkalmaztuk:

Oktatáspolitikai érdek: megvizsgálandó, hogy az oktatáspolitika, a kisebbségi, ill. a nyelvpolitikával összefüggésben milyen célokat és feladatokat határoz meg, és azt mely társadalmi csoport érdekében teszi, továbbá milyen eszközök, ill. módszerek szolgálják elérésüket.

Iskolai (intézményes) érdek: megvizsgáladó, hogy milyen a központi feladatok végrehajtásának színtere, az operatív szféra. Az általánosságban megfogalmazott iskolai érdek mellett – témánk szempontjából – a különböző társadalmi csoportok iskoláinak érdeke lehet fontos, hiszen egyes esetekben ez az érdekérvényesítés legmagasabb oktatási szintje. Az intézményes érdek tanórai képviselője a tanár.

Egyéni érdekek: a tanár és a tanuló kapcsolatában, a nyelvhasználat kérdésében érdekelt valamennyi résztvevő hatása kimutatható. A tanuló érdekei között az eddigiekben nem érintett csoportérdekek is manifesztálódhatnak (pl. kisebbségek anyanyelvi, vagy egyes társadalmi csoportok idegen nyelvi érdekei). Emellett mind a tanár, mind a tanuló egyéni érdekérvényesítő is.

Az oktatáspolitikai érdek által vezérelt nyelvhasználat értéke

Az, hogy egy nyelvet mikor és miért lehet (vagy kell) egy tanórai kontextusban használni, oktatás- és nyelvpolitikai vonzatú, akár tudatosul, akár nem.

A kérdés az lehet, hogy az állam – a tannyelv engedélyezése vonatkozásában – egyrészt hogyan viszonyul saját polgárainak anyanyelvéhez, másrészt értéknek tekinti-e a más nyelvűséget, azaz elismeri-e, hogy minden nyelv értékhordozó és -közvetítő?

Az elsőnél a bennélő etnikumokkal kapcsolatos általános politikai elvek vetületéről van szó. Az etnikum megfogalmazást tág értelemben használjuk, hiszen az etnikai csoportok azonosíthatják magukat pl. nyelvük, vallásuk, rasszuk szerint, vagy nemzeti alapon. E tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy a vizsgálati alapszempontokat ezen kombinációk irányába is kitágítsuk.

Általánosságban igaz, hogy másként vetődik fel az iskoláztatás kérdése és másféle megoldások lehetségesek akkor, ha az állam magát többnemzetűnek (Belgium, Svájc), mintha nemzetállamnak (Románia) deklarálja; ha az etnikai kisebbségek más országban többséget alkotnak (albánok Jugoszláviában), mintha sehol sem dominánsak (baszkok Franciaországban és Spanyolországban); ha migráció során települtek át (harmadik világbeli bevándorlók vagy menekültek más harmadik világbeli vagy fejlett ipari országba), ill. ha őslakosok (több népcsoport Amerikában, Új-Zélandon).(5) A nyelvi problémákra adott iskoláztatási válasz mindemellett erősen függ a fenti etnikai csoportok önazonosító törekvéseinek erősségétől, az állam demokratikus berendezkedésétől, az iskolahálózat általános fejlettségétől, struktúrájától és sok mástól.

A tanítási óra kiválóan alkalmas a legjellemzőbb érdekmegjelenítési formák kimutatására. Kinek állhat érdekében, hogy a tanuló az anyanyelvét a tanórán használhassa? Mindenekelőtt a tanulónak. Ám az ebbéli szándék éppúgy mutathat az asszimiláció irányába, mint ellene. E látszólagos ellentmondást könnyű feloldani a megfelelő példák bemutatásával. Ha ugyanis az iskolarendszer valamilyen formában az anyanyelvhasználat tanórai lehetőségét kínálja (6), akkor lehet, hogy egy zárt etnikai csoportban nevelkedett gyermekeknek nyújt esélyt a későbbi évfolyamokon más tannyelvűvé váló iskola kudarcainak elkerülésére, a társadalmi beilleszkedésre, felemelkedésre. Ez természetesen nemcsak egyéni érdek. A társadalom érdekelt abban, hogy az esetleg konfliktushordozó és -újratermelő csoport tagjainak felemelkedését az iskoláztatással is segítse. A nyelvi átvezetés, a majdani munkavállaláshoz szükséges nyelvismeret megszerzése közös érdek.

Ilyen helyzetekbe kerülhetnek pl. az emigránsok gyermekei, ha a tanítási órán anyanyelvüket – spontán vagy akár módszertanilag kimunkáltan – használhatják abból a célból, hogy a befogadó ország nyelvét elsajátítsák. Az ilyen típusú kétnyelvű iskoláztatásnál azonban nagyon óvatosan kell eljárni, nehogy a gyermek az ún. kettős félnyelvűség (7) állapotába kerüljön.

Az anyanyelv tanórai használata a nyelvmegőrző (sőt -erősítő) törekvéseket, mi több az etnikai elkülönülés tendenciáit is erősítheti. Leginkább azokra a régiókra jellemző, ahol az állami politika a nyelvvesztés irányába kívánja sodorni valamely masszív etnikai csoport tagjait.

Önmagában tehát egyetlen pont alapján nem manifesztálódik tisztán az érdek. Ha a tanórai nyelvhasználatot mélységében és folyamatában egyidejűleg szemlélhetjük, akkor kiderülhet, hogy az anyanyelv státusza stabil vagy folyamatosan visszaszoruló, az idegen nyelvé szintentartó vagy gazdagodó stb.

Egyes esetekben az oktatáspolitika a kisebbségi nyelvekkel szemben intoleráns. Korlátozást vezet be a ráfordítható idő arányában, esetleg a későbbi társadalmi érvényesülés szempontjából hierarchizált tantárgyrendszerben csak egyikre-másikra vonatkoztatja (pl. testnevelés, rajz, osztályfőnöki óra) a nyelvváltás jogát, esetleg csak bizonyos szituációban engedélyezi (a gyermekek csak az állam nyelvén tanulhatnak meg írni). Az iskolarendszer felmenő, mindinkább szelekciós fázisaiban egyre

jobban visszaszorítja az anyanyelv használatát a tanórán, ill. a tanórák egyre kisebb százalékában engedélyezi

Az oktatáspolitikai érdekek megjelenhetnek nyiltan vagy látensen. Megfelelő vizsgálattal kimutatható a valós tartalom, az eljárások igazi célja.

Az idegen tannyelvek (8) dolga is lehet nyelvpolitikai csatározások szintere. Ebben az esetben az a kérdés, hogy mely nyelvekre engedélyezzék az idegen tannyelvűséget. A zárt kétnyelvűségre törekvésben egyetlen, – pl. a nemzetközi kommunikáció által leginkább igényelt, esetleg a külföldi politikai patrónus által elvárt nyelven lehet csak tanítani. A történelmi múlt távlatában pl. a latin, a német, az orosz lehet példa. Nyílt kétnyelvűségre törekvő nyelvpolitika a tannyelveket nem korlátozza.

A tanítási óra vetületében azt kell megvizsgálni, hogy mely tantárgyakra, ill. milyen tanórai funkcióra vonatkozik az idegen nyelv használata avagy a megoldások liberalizáltak?

Az oktatáspolitikai elvek és a gyakorlat lehet szinkronban (pl. az általános jogi keretek, a folyamat-, kimenetszabályozás rendszere, az iskoláztatás és iskolázás körülményeinek szintje) által, de lehet diszfunkcionális is (elvileg támogatja az idegen nyelven tanítást, ám a hozzá szükséges feltételeket nem biztosítja, a jogi szabályozás nem a tényleges működéshez készül, nem illeszkedik).

Kötelező tanórai tannyelvváltást idézhet elő, ha az "egyik" tannyelvű tantárgy kifejezéseit kötelező megtanítani "a másik" tannyelven, ajánlatossá válik, ha a központi vizsgák nyelve más, mint a tanítás nyelve, ha iskola-, iskolafok-, iskolatípusváltás következetesen tannyelvváltást is igényel a tanulótól stb. A rendszer akkor működik a "legjobban", ha a nyelvhasználatban a lehető legtöbb (de leginkább a felhasználó) fél érdeke benne foglaltatik, azaz az egyes tannyelvek használata útján keletkezett érték megítélésében a felek között nincs alapvető ellentét.

Végül is bármely státusú legyen is maga a tannyelv, nevezetesen anya-, második vagy idegen nyelv, a tanítási óra kétnyelvűségi struktúrája azonos lehet.

Az iskola érdeke által vezérelt tanórai tannyelvváltás értéke

Az iskola közvetítheti az állami oktatáspolitika érdekeit, de van, amikor attól eltér, és helyi közösségi vagy önálló törekvésekkel (is) él.

Arra is van példa, hogy a deklarált központi elvek iskolai megvalósításának nicsenek, vagy csak részlegesen vannak meg a feltételei, így a helyi gyakorlat kényszerűségből jár más úton.

Az iskola mindemellett független érdekképviselő és érdekérvényesítő is. Ez a helyzet akkor is, ha a központi irányítással ellenérdekeltségben van, vagy ha a jelentősebb döntések több-kevesebb része iskolai hatáskörbe utalt és csak keretjellegű szabályozók vannak.

Az iskola leginkább két nagy ok miatt választhatja – saját érdekből – a tanórai tannyelvváltást: az egyéni vagy a tanítási kétnyelvűséggel kapcsolatos koncepcionális felfogása alapján jár el, vagy a feltételei kényszerítik rá.

Az első kérdéskör az előzőekkel sok tekintetben átfedésben van, így ezeket nem szükséges megismételni. Itt csupán utalunk arra, hogy az iskola – helyzeténél fogva érzékenyebb a társadalmi hatásokra – gyorsabban és rugalmasabban képes reagálni rá. Nem lévén azonban hatalmi pozícióban, ezért esetleges ellenérdekeltségét csak sajátos módszereivel, bizonyos korlátok között tudja érvényre juttatni: hiába növelné a második tannyelv (9) arányát, ha annak pénzügyi vonzatával nem rendelkezik. Hiába előírt a tiszta tanórai idegennyelvűség egy adott tantárgyban, ha az iskolának más nyelvű továbbtanulásra kell felkészíteni növendékeit. Kompromisz-

szummal él: mindkét nyelvet használni fogja. Ugyanígy jár el akkor is, ha a tanítás eredményességében talál elmaradást: nyelvet vált, pl. kétszer tanítja meg ugyanazt.

Jó esetben az iskola kialakítja saját kétnyelvű tanítási koncepcióját. Tudja, hogy milyen körből akar beiskolázni, melyik tannyelvnek milyen céllal milyen szerepet szán stb.

Az iskola az a legkisebb intézményes egység, ahol a kétnyelvű oktatás hosszútávú céljai, feladai rendszerbe foglalva konkrétan testet öltenek. Itt dől(het) el, hogy a vállalt két nyelv miként épüljön be a pedagógiai hatásmechanizmusok közé. Adott tantárgy melyik nyelven, vagy nyelveken folyjon, s ha a nyelvváltás mellett foglalnak állást, akkor ez milyen elvek alapján és milyen eredmények reményében történik. Értéket – nagy biztonsággal – csak ebben az esetben "termel".

A tanórai nyelvváltás második gyakori oka a személyi és tárgyi feltételek elégtelensége. Az iskola alapérdeke ugyanis a tanítási folyamat zavartalansága, azaz az iskolai feladatok teljesítése. Célmódosítás miatt, "menet közben" bekövetkezhet a nem kívánt tannyelvváltás: bizonyos döntések (pl. az érettségi vizsga nyelvére vonatkozó) nem veszik figyelembe a felmenő rendszert, azaz a tanuló érdeke szempontjából túl későn lépnek életbe Ebben az esetben a társadalom által korábban pozitívnak tartott érték pl. idegen nyelvű tantárgyi (szak)tudás a döntés által hirtelen negatívvá változik.

Ugyanez a helyzet, ha eleve hibás céltételezés volt (pl.idegen nyelvű munkavállalásra vagy felvételi vizsgára készített elő, da arra nincs tényleges igény, ill. mód).

Kitűzött céljaival, pl. a szigorúan idegen nyelvű tanítási koncepcióval ellentétesen kell cselekedjen, ha nincs elegendő idegen nyelven tanítani tudó tanára. A kényszerű tanárváltás leggyakrabban tannyelvváltással is jár stb.

Változik a tanórán a tannyelv, ha a tanítás bizonyos eszközei csak az egyik nyelven állnak rendelkezésre (pl. hiányzik a kivánt tannyelvű tankönyv, szemléltető vagy munkaalbum, atlasz, térkép stb.), vagy ha a tanulók anyanyelvi összetételében jelentős változás áll be, vagy a tanítási nyelv ismeretében lévő zavarok az előmenetel sikerét – az értékképzést – megkérdőjelezik.

A tanár érdeke által vezérelt tannyelvváltás értékei

A tanár szolgálhatja a központi oktatáspolitikai, vagy az iskolai kéttannyelvűségkoncepciót, de szuverenitása folytán szelektálhat, ezek kombinációjával élhet, emellett önálló érdekképviselő is. Ez utóbbi szerepében egyéni pedagógiai felfogása, ill. személyes nyelvi és szakmai felkészültsége az iránymutató. Nem közömbös, hogy az iskola által vállalt két tannyelv közül melyik az ő és melyik a gyermekek anyanyelve, s ő melyiket hogy bírja, milyen az iskolában a státusa (pl. vendégtanár).

A tanár egyéni érdekből tannyelvet válthat, ha pl. nem elég jó a nyelvtudása, de akkor is, ha a tanulóké elégtelen s ezáltal a tantárgyi eredmények elérése akadályozott. Mindkét esetben alaphiányosság van, hiszen a tanulók nyelvi-tantárgy haladásának szinkronja – jó esetben – az iskola által rögzített elvek és egyeztetett gyakorlat alapján kell működjön. A tanár nyelvváltási érdeke és feltételezett értéke tehát csak az iskoláéval közös vizsgálattal állapítható meg. A tanítási óráján válnak tehát konkrét gyakorlattá az elvek és elméletek.

Ami a központi nyelvpolitika szerint negatív értékű, az a tanár és a tanuló érdekeltségében, sőt társadalmi (csoport) megítélésében is lehet pozitív, vagy fordítva. Az érték tehát az adott céllal szervezett pedagógiai hatásmechanizmusok viszonylatában mutatkozik: ha az iskola az idegen nyelvtudás bizonyos szintje és típusa elérésének igényét hirdeti, akkor az idegen nyelvű tanórán nem válthat a tanár olyan mértékben nyelvet, hogy e cél elérését meghiúsítsa. Ebben az esetben ugyanis negatív érték képződik.

A tanuló érdeke a tanórai tannyelvváltásban

A tanuló érdeke az előző összes érdekérvényesítő törekvés fókuszában helyezkedik el. Korlátozott cselekvőképessége folytán nem mindig ismeri fel hosszútávú érdekeit: a tanórán gyakran az anyanyelvre váltást, ill. a dominánsabb nyelvre váltást igényli.

Igazi egyéni érdeke, hogy természetes jogait érvényesítse, azaz az iskoláztatás, a belátható személyes céljai irányába hasson, az általa (ill. az érte felelős személy által) megkívánt társadalmi szerepre készítsen fel. Ezt legfőképpen úgy láthatja el az iskola, ha a különböző érdekek kielégítése a lehető legjobb összhangban van.

Összességében úgy látjuk, hogy sokféle nyelvhasználati érdek létezik és ezek egymással összefüggnek. A kétnyelvű iskoláztatásban képződő értékek több esetben függetlenek attól, hogy anyanyelvről, második nyelvről vagy idegen nyelvről van-e szó. Az értékfelismerés és -elismerés érdekfüggő, ezért a kétnyelvű iskoláztatás illeszkedése az iskolarendszerbe, legfontosabb tartalmi és formai jegyei mindenekelőtt az érdekeltek viszonyának függvénye, az érdekegyeztetések eredménye, vagy ezek hiányának következménye.

JEGYZETEK

1. Vámos Ágnes: *Az iskolarendszer kétnyelvűségének vizsgálati szempontjai.* Iskolakultúra 1991./1-2.
2. A tanórai nyelvhasználatnak két alaptípusa van. Az egyik esetben a különböző egynyelvű tanórák váltják egymást, a másikban a nyelvváltás egyetlen tanóra alatt történik. Az első esetekben bizonyos tantárgyakat az egyik, míg más tantárgyakat a másik nyelven tanítanak. A tantárgyak és a nyelvek "egymásra találása" lehet spontán, pl. az iskola lehetőségei vagy a tanulók képességei függvényében változik az egyes nyelveken tanított tantárgyak köre, a másik esetben központi elrendelésről van szó: bizonyos tantárgyakat kötelező vagy tilos valamelyik nyelven tanítani. Ez utóbbi esetben megjelenhetnek oktatáspolitikai érdekek (a majdani asszimilálás irányába mutatóan jelölik ki az egyes tannyelveket), kollektív kisebbségi érdekek (pl. a szegregáció irányát erősítő tannyelvi megoldások). Ezek az osztályozások nem merítik ki az összes lehetséges helyzetet, s e kategóriák egymást is fedhetik.
3. Az iskola kétnyelvűsége legalább olyan sokszínű, éppen annyira kell folyamatában, szerkezetében stb. szemlélni, mint az egyéni kétnyelvűséget. Mint ahogy az egyéni nyelvtudás mérésének problematikája az alkalmazandó mérőeszköz problematikája is, s ettől kvázi független az általános a kétnyelvűség-definició, úgy az iskola esetében is csak a "legkisebb közös többszörös'-ből lehet elindulni.
4. Célnyelvnek nevezzük azt a tannyelvet, amelynek fejlesztése a kétnyelvű pedagógiai program kitüntetett célja. Ez pl. a nemzetiségi iskolákban lehet az anyanyelv, a magyar-idegen nyelvűekében az idegen nyelv.
5. Rodolfo Stavenhagen: *Etnikai konfliktusok és hatásuk a nemzetközi életre.* Magyar Tudomány 1991. 11. szám. 1282-1283.old.
6. Az anyanyelv tanórai használatában is nagy különbségek lehetnek: minden iskolára és minden tantárgyra kiterjed-e vagy szelektív; a tanóra és a tanítás tartalmának egészére vagy csak egyes részeire, melyik iskolafokra jellemző, ill. azon belül korlátozva van-e, minden etnikumra érvényes-e vagy csak bizonyosakra stb.
7. A kettős félnyelvűség kifejezést akkor alkalmazza a szakirodalom, ha valaki a második nyelvében nem ér el elegendő eredményeket, de az anyanyelv korlátozott használata miatt abban már nem rendelkezik kellő tudással.
8. Mit nevezünk anyanyelvnek, második nyelvnek és idegen nyelvnek? Az anyanyelv az elsőként, a családi környezetben megtanult nyelv. (Természetesen nem feltétlenül, de leggyakrabban az anya nyelve.) A második nyelv a gyermek tágabb környezetében használatos nyelv, leggyakrabban – bár nem kizárólagosan - annak az országnak a nyelve, amelyben a gyermek él. Az idegen nyelv, más országokban az általános kommunikáció eszközeként használt nyelvet.
9. Mit nevezünk második tannyelvnek? Röviden: A gyermek által megtanult első és második nyelv mintájára az iskoláztatásban is megkülönböztetjük a tanulás első és a tanulás második nyelvét. Ilyen értelemben a tanulás első nyelve az, amelyiken a gyermek tanulmányait megkezdi. A tanulás második nyelve az a nyelv, amely a tanulmányok későbbi szakaszában kerül bevezetésre. Noha ez a felosztás csupán az egymásutániságra utal, mégis ennél, – hely hiányában most kifejthetetlen – többletet is jelent